

УДК [378.6:74](4-191.2-11)"19"

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2023.02.367>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Алла ДЯЧЕНКО

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4496-5931>

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри промислового дизайну
та комп'ютерних технологій,

в. о. декана факультету декоративно-прикладного мистецтва,
Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука,
вул. М. Бойчука (Кіквідзе), 32, 01014, м. Київ, Україна,
e-mail: alla.diachenko0107@gmail.com

Беручи до уваги актуальність розвитку художньо-промислової освіти, особливо важливими є питання, що висвітлюють передумови такого розвитку.

Актуальність теми. В останні роки і по сьогоднішній день розуміння художньої промисловості передбачає спеціальну підготовку фахівців окремої сфери. Цей підхід визнає необхідність перегляду розвитку художньо-промислових ЗВО в Україні та країнах Центральної Європи.

Метою дослідження є на основі порівняльного аналізу висвітлити передумови для розвитку художньо-промислової освіти в Україні та країнах Центральної Європи.

Методика. Для розкриття мети використано методи теоретичного аналізу, синтезу, абстрагування, опису, порівняння та узагальнення.

Результати. Охарактеризовано особливості розвитку художньої промисловості в країнах Європи. Висвітлено становлення художньо-промислової освіти на території країн Центрально-Східної Європи. Проаналізовано особливості розвитку закладів художньо-промислової освіти в Україні.

Висновки. Виявлено, що у 1920-х рр. в Україні частина мистецької освіти перетворюється на частину художньо-промислової освіти. Якщо поглянути на загальну картину розвитку прикладного мистецтва в країнах Центрально-Східної Європи, то з середини XIX ст. розпочався рух за відродження стильової єдності в мистецтві.

Ключові слова: художньо-промислова освіта, тенденції, розвиток, художня промисловість, заклади освіти, мистецтво.

Alla DYACHENKO

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4496-5931>

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Industrial Design and Computer Technologies, Acting Dean of the Faculty of Decorative and Applied Arts, Kyiv State Institute of Decorative Art And Design Named by M. Boychuk, 32, M. Boichuka (Kikvidze) St., 01014, Kyiv, Ukraine, e-mail: alla.diachenko0107@gmail.com

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF ART AND INDUSTRIAL EDUCATION INSTITUTIONS IN CENTRAL-EASTERN EUROPE

Introduction. Taking into account the relevance of the development of artistic and industrial education, the questions highlighting the prerequisites of such development are especially important.

Problem Statement. In recent years and to this day, understanding the art industry requires special training of specialists in a separate field. This approach recognizes the need to review the development of artistic and industrial higher education institutions in Ukraine and the countries of Central Europe.

The purpose is to highlight the prerequisites for the development of artistic and industrial education in Ukraine and the countries of Central Europe on the basis of a comparative analysis.

Method. The methods of theoretical analysis, synthesis, abstraction, description, comparison and generalization were used to reveal the goal.

The results. Features of the development of the art industry in European countries are characterized. The formation of artistic and industrial education in the territory of the countries of Central-Eastern Europe is highlighted. The peculiarities of the development of art and industrial education institutions in Ukraine are analyzed.

Conclusions. It was revealed that in the 1920s in Ukraine, part of art education turned into part of art and industrial education. If we look at the general picture of the development of applied art in the countries of Central and Eastern Europe, then from the middle of the 19th century the movement for the revival of stylistic unity in art began.

Keywords: artistic and industrial education, trends, development, art industry, educational institutions, art.

Вступ. *Постановка наукової проблеми та її значення.* В останні роки і по сьогоднішній день розуміння художньої промисловості передбачає спеціальну підготовку фахівців окремої сфери. У багатьох розвинутих країнах існує інше бачення та розуміння індустрії мистецтв як частини загальної освіти, де наука та гуманітарні галузі є частиною всієї освіти. Тут діє національна програма сприяння розвитку мистецьких і комерційних навчальних закладів. За допомогою цього всі ЗВО, незалежно від спеціалізації, залучаються до культурних курсів.

Майже всі ЗВО Європи також готують фахівців у сфері художньо-промислової освіти. Цей підхід визнає необхідність перегляду розвитку художньо-промислових ЗВО в Україні та у країнах Центрально-Східної Європи.

На жаль, протягом тривалого часу внаслідок багатьох історичних чинників освіта розвивалася у двох напрямках: гуманітарному та науково-технічному, як «дві культури», відносно відокремлені одна від одної. Тому теми, пов'язані з напрямком художньо-промислової освіти, сьогодні дуже актуальні.

Аналіз останніх досліджень. Видатні зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як Х. Магіріус, Х. Ульбріхт, М. Ферлаг, М. Фрьоліх, Ф. Хелас, В. Херман, О. Боднар, О. Бойчук, О. Генесарецький, В. Даниленко, Д. Крвавич, Г. Кур'єрова, Е. Лазарєв, С. Мигаль, В. Сидоренко, О. Трошкін, О. Фурс та ін. присвятили свої дослідження проблематиці розвитку закладів художньо-промислової освіти.

Найважливішими в базовому контексті є праці вчених Л. Волошиної, Д. Козубовського, Г. Максиська, І. Небесника, П. Татівського, Р. Шмагала та ін., які присвячені розвитку художньо-промислової освіти в Україні. Принципи та історична наступність закладів освіти, різноманітні аспекти цієї теми висвітлюють в наукових працях різних років О. Волинська, О. Соломченко, М. Станкевич, М. Фіголь, Р. Шмагало, В. Шухевич.

Мета і завдання статті є: на основі порівняльного аналізу висвітлити передумови для розвитку художньо-промислової освіти у країнах Центрально-Східної Європи.

Основна частина. Поняття художньої промисловості є досить широкою категорією мистецтва та промисловості. Галузі художньої промисловості включає: виготовлення предметів декоративно-

прикладного мистецтва промисловим способом; оздоблення будинку та інтер'єру; одяг, швейні та декоративні тканини, килими машинного виробництва; виробництво меблів; вироби різного походження: художнє скло, кераміка, фаянс, металеві вироби, ювелірні вироби.

Іншими словами, художня промисловість — це частина промисловості, яка виробляє предмети для повсякденного використання, такі як текстиль, скло, кераміка та вироби з металу.

Проте вироби художньої промисловості відрізняються від інших побутових виробів (часто виготовлених на тих самих підприємствах) підкресленою різноманітністю пластики, декоративно-кольоровими конструкційними рішеннями, які часто є справжніми витворами декоративно-прикладного мистецтва [1].

У Європі активніше за інші галузі розвивалося виробництво художнього текстилю (міста Північної та Центральної Італії, міста Фландрії та Брабанту), виробництво скляних і керамічних виробів (Венеція, Фаєнца та ін.) [2].

Будучи органічною частиною мистецтва, дизайн є однією з найважливіших категорій і частин художньої промисловості. Термін «дизайн» був введений у Західній Європі та США. Але лише наприкінці ХХ ст. він поширився в Центральну та Східну Європу. До цього в літературі використовувалися такі терміни, як «художнє конструювання», «художнє проектування», «технічна естетика», «промислове мистецтво».

З середини ХІХ ст. інженер Франц Рьоло підкреслював важливість використання геометрії та принципів стандартизації в методиці викладання прикладного мистецтва в художніх і промислових школах Західної Європи.

Отже, виникла нагальна потреба у реформуванні змісту прикладного мистецтва, що зумовило публікації на цю тематику. Тому були опубліковані наступні наукові праці: «Про стиль у машинобудуванні» (1862 р.) Франца Рьоло (1862 р.), дослідження «Прерафаелітизм» (1851) та «Політична економія мистецтва» (1857) Джона Рьоскіна, «Декоративні мистецтва та їх відношення до сучасного життя» (1878), «Звістки нізвідки, або епоха щастя» (1891) Вільяма Морріса.

Більшість згаданих наукових досліджень було апробовано в системах художньо-промислової освіти

ти в Центральній та Східній Європі. Для художньо-промислових шкіл Центральної та Східної Європи цей період ознаменував появу нової естетики, перший крок до практичного поєднання мистецтва та технології.

Важливим чинником став підйом європейського художнього життя кінця XIX ст., який вплинув на розвиток художньо-промислових навчальних закладів, особливо прикладного мистецтва. У цей період мистецтво інтенсивно зрощується з наукою (точною і гуманітарною) і трансформується в художню промисловість. Цей період визначає професіоналізм художньо-виробничої педагогіки незалежно від національних установ і академій і водночас організовує виставки, конференції, вечори, дискусії тощо [3].

Прикладом становлення художньо-виробничої педагогіки тодішнього часу є погляди Г. Земпера про ефективність художньо-промислових музеїв як оптимальних естетичних середовищ для художньо-виробничої освіти, що знайшли своє відображення в ряді європейських країн, особливо в Україні [4].

Важливою подією у розвитку системи навчальних закладів є відкриття на початку XX століття у Києві Української академії мистецтв. У 1920-х роках навчальний заклад став Київським інститутом пластичних мистецтв, а після об'єднання із Київським архітектурним інститутом — Київським художнім інститутом [3, с. 32].

На той час у Західній Україні художньо-промислова освіта формувалася за загальноєвропейськими культурними тенденціями. У той час, коли Західна Україна після Австро-Угорської імперії увійшла до складу Польщі, невпинними зусиллями громадськості було відкрито кілька професійних шкіл. Їх профіль відповідав традиційним народним промислам, поширеним в окремих регіонах Галичини, Гуцульщини, Буковини та Закарпаття, найбільші з яких існують і досі [3].

Розвиток художньої промисловості вимагав збільшення кількості спеціалістів у різних галузях народного господарства. Тому в 1967 році Національний лісотехнічний університет України розпочав підготовку фахівців з проектування меблів.

12 жовтня 1999 створено Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука, який здійснює підготовку фахівців за одним із напрямків художньо-

промислової діяльності декоративно-прикладного мистецтва.

На Заході України відкриття Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (1946) спричинило утворення Львівської національної академії мистецтв. У 1994 році цей заклад було реорганізовано у Львівську художню академію мистецтв, а в 2004 році вона отримала статус національної [5].

Для забезпечення ефективності вищої освіти мистецьких навчальних закладів у 1993 році створено перший в Україні мистецький навчальний комплекс «коледж — інститут — академія» у складі Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, Львівського коледжу прикладного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Ужгородського училища прикладного мистецтва ім. А. Ерделі, Косівського училища прикладного мистецтва ім. В. Касіяна, Вижицького державного училища прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка, Львівського художнього ліцею, Підбузького професійно-технічного училища та Малої академії мистецтв [5].

У 1994 році в результаті співпраці у будівництві навчально-виховного комплексу Вижицьке училище було перейменовано у Вижицький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка. З новим статусом навчальний заклад отримав право готувати спеціалістів за двома ОКР — «Молодший спеціаліст» та «Бакалавр» [6].

У 1995 році Ужгородське училище змінює свій статус і назву на Ужгородський коледж мистецтв ім. А. Ерделі, і відновлює роботу відділів художнього дизайну та живопису, збільшує години загальнохудожнього та спеціального напрямів. У 1999 році відділ художнього оформлення отримав сучасну назву — відділ дизайну [6, с. 88].

Позитивно реформовано й Косівське училище. Завдяки матеріально-технічній базі та належній забезпеченості курсів підготовки кваліфікованими викладачами у 2000 році вдалося відкрити Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. У 2006 році заклад було реорганізовано у Косівський інститут прикладного та декоративно-прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Тут створено відділ дизайну, в тому числі відділ художніх виробів (2007) [7].

В. Даниленко у своїй роботі наголошував, що «перші етапи дизайнерської освіти з'явилися саме в Харкові». Дослідник зауважує, що з появою в Україні професії дизайнера з'явилися певні особливості його сприйняття — всебічно освічена інженерно-технічна еліта. Дизайнерський дух найбільше виявлявся в художньо підготовлених інженерах і дизайнерах. Вони можуть розглядати естетичні питання технології у своїй проектній роботі [8, с. 168].

Промисловість Харкова в результаті абстрактного художнього мислення породила потребу в спеціалізації художників, які не вмюють так само зображати прекрасне, як створювати прекрасне. Іншими словами, художники звикають до форми та функції техніки, що дозволяє створювати нові високофункціональні та привабливі за пластикою та кольором предмети дизайну [8, с. 167].

З початку ХХІ ст. Харківська державна академія дизайну та мистецтв є загально визнаним центром підготовки дизайнерів в Україні (працює в цьому статусі з 9 серпня 2001 року). У зв'язку з тим, що акцент приділявся дизайнерській практиці та підготовці кадрів промисловості, рішенням уряду Харківський державний художній інститут було реорганізовано в Харківський художньо-промисловий інститут (1963 р.) зі створенням художньо-промислового факультету. Мистецька освіта тут поєднує традиції школи М. Раєвської-Іванової часів мистецько-промислового пріоритету з традиціями Харківського технологічного інституту, що включає інженерні методи навчання з елементами дизайн-освіти [6, с. 51].

12 жовтня 2022 року академія відсвяткувала свій 101-й рік від дня створення. Зараз навчальні заклади готують дизайнерів за всіма напрямками дизайну. Структура навчальної програми дуже типова для багатьох європейських шкіл дизайну [6].

Сучасну художньо-промислову освіту надають такі дизайн-заклади в Україні: Інститут регіональної економіки та управління, м. Кропивницький (1994); Луцький державний технічний університет, м. Луцьк (1996); Прикарпатський університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ (1997); Державний університет «Львівська політехніка», м. Львів (1998); Державні технічні університети, м. Севастополь і м. Херсон (1998); Таврійський екологічний інститут, м. Сімферополь (1999); Миколаївський гумані-

тарний інститут Українського державного морського технічного університету, м. Миколаїв (1999).

Початок ХХІ ст. засвідчує важливу подію для дизайн-освіти в Україні. Так, з 12 по 16 березня 2001 р. на базі Харківської державної академії дизайну і мистецтв проходив I Всеукраїнський форум «Дизайн-освіта», який став традиційним раз на два роки. З 2005 року форум набув міжнародного значення [6].

У рамках форуму проходить конкурс на розгляд дипломних і курсових проектів з різних напрямків дизайну. Метою даного заходу є визначення рівня кваліфікації дизайнерської професійної освіти у ЗВО. З часу першої конференції проведено вісім форумів. У першому форумі приймали участь 22 ЗВО (148 проектів студентів), у третьому — 39 ЗВО (384 проектів студентів), а у восьмому — 32 ЗВО (226 проектів студентів) [9].

Навчальні заклади, національні органи виконавчої влади, неурядові організації, корпорації, організації та особи, зацікавлені в сфері художньо-промислової освіти, є ключовими елементами комплексної системи профорієнтаційної діяльності, яка надає інформацію, консультації, навчання та інші види робіт. У той же час ЗВО показали, що в останні роки вони активно займаються продуктивною профорієнтаційною роботою. Основу їхньої діяльності в цьому напрямку становить організаційно-педагогічне, методичне та матеріально-технічне забезпечення функціонування ЗВО, спрямованих на популяризацію вищої освіти і, зокрема, художньо-промислової [10].

Таким чином, така модель вищої професійної підготовки поєднує класичну університетську освіту з професійним навчанням або практикою на підприємстві. Іншими словами, таку модель називають дуальною, тому що дуальне навчання відбувається на формальному (університет) і неформальному (на робочому місці) рівнях. Неформальний рівень передбачає спілкування та взаємодію з людьми всередині та за межами організації для отримання нових знань. Навчання вимагає як особистого обмірковування результатів, так і діалогу та зворотного зв'язку з іншими. У дуальній моделі вищої професійної освіти зазвичай беруть участь дорослі здобувачі освіти різних категорій [8].

Висновки. Таким чином, виявлено, що у 1920-х рр. в Україні частина мистецької освіти перетворюєть-

ся на частину художньо-промислової освіти. Після Другої світової війни в Україні, а також за кордоном у Центрально-Східній Європі розпочалася освіта дипломованих фахівців мистецтва (у сучасному розумінні).

В кінці 1950-х років у Львові сформувалося локальне культурне середовище, де виникли перші напрями художньо-промислової освіти. А під впливом ідеологічних концепцій, соціальної системи українських мистецьких навчальних закладів пріоритету набуває перебудова художньо-промислової освіти. Якщо поглянути на загальну картину розвитку прикладного мистецтва в країнах Центрально-Східної Європи, то з середини ХІХ ст. розпочався рух за відродження стильової єдності в мистецтві.

Водночас набуває значення діяльність художньо-промислових навчальних закладів, програми яких ще розвиваються та зазнають радикальних і революційних змін, оскільки суттєво змінилася роль митців-прикладників у створенні професійного середовища.

1. Ерн О. (Гагенмейстер), Мошак М. Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа, її роль у розвитку художньої освіти та культурному житті Поділля у 20—30-х роках ХХ століття. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. Харків, 2002. № 1.
2. *Сто дизайнерів Запада*. Под ред. Кузьмичева Л.А. Москва, 1994.
3. Чебикін А. Художня освіта в Україні ХХІ століття (культуротворчий аспект). *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: зб. наук. праць*. Львів: Світ, 2000. Вип. 5. С. 30—39.
4. Аронов В.Р. *Теоретические концепции зарубежного дизайна*. Москва: ВНИИТЭ, 1992. 122 с.
5. Шмагало Р.Т. *Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції: Львівська національна академія мистецтва*. Львів, 2005. 742 с.
6. Нікуленко С.І. *Становлення вищої мистецької школи в Україні (1917—1934): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства*. Київ, 1997.
7. Мигаль С.П. Львівська дизайнерська школа: становлення, проблеми, перспективи. *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: зб. наук. праць*. Ред. кол.: І.А. Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, О.П. Рудницька та ін.. Львів: Світ, 2000. Вип. 5. С. 387—399.
8. Кривавич Д. Мистецька освіта в Україні на сучасному етапі. *Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти: зб. наук. праць*. Ред. кол.: І.А. Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, В.Г. Скотний та ін. Львів: Світ, 1999. Вип. 4. С. 166—171.
9. Ковешникова Н.А. *Дизайн: история и теория: учеб. пособ.* Москва: Омега-Л, 2005. 224 с.
10. Бокша Н.І. *Досвід професійної орієнтації молоді на інженерні спеціальності в країнах ЦЄ*. URL: <http://msu.edu.ua/visn1/?p=1875>

REFERENCES

- Ern, O. (Ghagenmeijster), & Moshak, M. (2002). Kamianets-Podilsk art and industrial school, its role in the development of art education and cultural life of Podillia in the 20s—30s of the 20th century. *Visnyk Khark. derzh. akademiji dyzajnu i mystectv, 1* [in Ukrainian].
- Kuz'micheva L.A. (Ed.). (1994). *One hundred designers of the West*. Moskva [in Russian].
- Chebykin, A. (2000). Art education in Ukraine of the 21st century (cultural aspect). *Dialogh kuljtur: Ukraijna u svitovomu konteksti. Khudozhnja osvita: zb. nauk. prac'*, 5, 30—39 [in Ukrainian].
- Aronov, V.R. (1992). *Theoretical concepts of foreign design*. Moskva: VNIITJe [in Russian].
- Shmaghalo, R.T. (2005). *Art education in Ukraine in the mid-19th — mid-20th centuries: structuring, methodology, artistic positions: Lviv National Academy of Arts*. Lviv [in Ukrainian].
- Nikulenکو, S.I. (1997). *Formation of the higher art school in Ukraine (1917—1934): autoref. thesis ... candidate art studies*. Kyiv [in Ukrainian].
- Myghalj, S.P., Zjazjun, I.A., Cherepanova, S.O., & Nychkalo, N.Gh. (2000). Lviv School of Design: Formation, Problems, Prospects. *Dialogh kuljtur: Ukraijna u svitovomu konteksti. Khudozhnja osvita: zb. nauk. prac'*, 5, 387—399 [in Ukrainian].
- Krvavych, D. (1999). Art education in Ukraine at the modern stage. *Dialogh kuljtur: Ukraijna u svitovomu konteksti: Filosofija osvity: zb. nauk. prac'j*, 4, 166—171 [in Ukrainian].
- Koveshnykova, N.A. (2005). *Design: history and theory*. Moskva: Omega-L [in Russian].
- Boksha, N.I. *Experience of professional orientation of youth in engineering specialties in CEE countries*. Retrieved from: <http://msu.edu.ua/visn1/?p=1875> [in Ukrainian].